

דף נח

(ע"ב) 'ופליגא דריש לקיש דאמר ריש לקיש... טעמא דרבי מאיר מתוך שיכול לכופה למעשה ידיה נעשה כאומר לה יקדשו ידיך לעושיהם' — משמע מתוך הדברים שרק משום שיכול לכופה למעשה ידיה, לכך חל ההקדש, אבל לרב שיכולה האשה שתאמר איני ניוזנית ואיני עושה — אין יכול להקדיש. ומכאן תמה הר"ן על הרמב"ם שפסק (ערכין ו) שאם אמר יקדשו ידיך לעושיהן — חל ההקדש, והלא הרמב"ם פסק (אישות יב,ד) יכולה אשה שתאמר איני ניוזנית ואיני עושה. (והריטב"א חילק בין אם אומר בפירוש 'יקדשו ידיך לעושיהן', שאז מועיל אפילו אינו יכול לכופה, ובין אם לא אמר בפירוש. אלא שחילוק זה צריך באור, כמו שתמה הר"ן).

ובספר אבני מלואים (פא סק"ב) כתב ליישב: רק לריש לקיש הסובר מעשה ידיה עיקר, הרי אילו היתה ניוזנית מהבעל ודאי היה חל ההקדש, ומוכרח להעמיד משנתנו בשאינה ניוזנית, וכיון שכן בעצם אין להקדש לחול אפילו לאחר מיתה, שהרי לא אמר 'לאחר מיתה' וגם אינו 'עבידי דאתו' (עתוס), ועל כן הוצרך ריש לקיש לומר מתוך שיכול לכופה, אפילו אינו מעלה לה מזונות מעשה ידיה שייכים לו, אלא שהיא עושה ואוכלת מדין גוביינא, שכיון שהוא חייב לה מזונותיה, היא טורפתם ממעשה ידיה המוקדשים, וממילא לאחר מיתה שאין שם גוביינא — עומד המותר בקדושתו, אבל הרמב"ם שפסק יכולה לומר איני ניוזנית ואיני עושה [אלא שכל זמן שלא אמרה כן יש לו שיעבוד בידיה], אם כן מדובר בניזונת, שאם לא כן אין לבעל כלום, וכיון שכן יכול להקדיש ידיה מפני שהן משועבדות לו ואעפ"י שיכולה להפקיע באמירתה, מכל מקום כל זמן שלא אמרה איני ניוזנית ולא הפקיעה — ידיה משועבדות לו ויכול להקדישן לעושיהן.

(ישושים נוספים בדברי הרמב"ם — ע' בשו"ת אבני נור אה"ע שכו,ג; חוון איש עא,ב; אבי עזרי (קמא) אישות יב,ד. וע"ע בכללות הענין בקובץ שעורים).

'מתוך שיכול לכופה...' — יש למדים מכאן לענין מותר מעשה ידיה, שאם השלימה באמצע השבוע שיעור מעשה ידים שתקנו חכמים, יכול הוא לכופה להמשיך לעשות מפני שהמותר שלו [ולא רק כדי שלא תשב מבוסלת ממלאכה]. שהרי רבי מאיר דיבר על מותר, ועל זה אמר ריש לקיש מתוך שיכול לכופה. (כן שיטת הרא"ה, הובא בשטמ"ק. וכאשר הוכיח בשו"ת אבני נור אה"ע שכו, ע"ש).

ואולם יש חולקים וסוברים שזכות המותר אינו אלא בדיעבד, אם עשתה, אבל אי אפשר לו לכופה לעשות מותר. (כן דעת הרמב"ן, וכן נראה בר"י מגאש וברמב"ם). והם יפרשו מתוך שיכול לכופה בעיקר מעשה ידים, הרי ידיה חשובות כשלו להקדישן למעשיהן, אף בזמן שאין נותן לה כנגד עיקר מעשה ידיה ואין מעשה ידיה שלו, מכל מקום מועיל הקדשו למותר. (ערמב"ן ורשב"א). או יפרשו מתוך שהוא כופה — כופה שיהיו שלו לכשעשתה, ולא כופה לעשות (עריטב"א).

'המותר' — רבי מאיר אומר הקדש. אימת קדוש? רב ושמואל דאמרי תרווייהו: מותר לאחר מיתה קדוש' — ואם תאמר אם כן מדוע נקט התנא מחלוקתם של רבי מאיר ורבי יוחנן הסנדלר במותר ולא במעשה ידים עצמם, כאשר אינו מעלה לה מזונות, האם חל הקדשו לאחר מיתה אם לאו? יש לומר שכך הם דברי התנא: מחיים אין יכול להקדיש מעשה ידיה, אף על פי שהם מצויים ואפילו הוא רוצה להעלות לה מזונות, כל שהיא אינה רוצה — שיכולה לומר איני ניוזנית ואיני עושה (כדברי רב). אבל לאחר מיתה, אפילו המותר שאינו עשוי לבוא וגם אינו מעלה לה מה שהוא כנגדו, מעה כסף, אעפ"י קדוש, שאדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, וכל שכן מעשה ידיה עצמם. (ר"ן)

והרש"ש כתב שלרב ושמואל מתפרש 'המותר' השנוי במשנה — מה שנשאר לאחר שמתה, שלא אכלתו, בין ממעשה ידיה עצמם בין ממותר מעשה ידיה. (צ"ל לפי פירושו שזה הוצרכו להעמיד בשאינו מעלה לה מעה כסף, והלא אף במעלה לה מה שנשאר לאחר מיתה קדוש. היינו משום רב אדא בר אבהו אמרו כן, שמפרש 'מותר' מחיים. ומה שאמרו רב ושמואל 'וכיון דלא קא יהיב לה מעה כסף מותר דידה הוי' — כלומר לכן אין מפרשים רב ושמואל 'מותר' כרב אדא ומחיים, אלא מפרשים 'מותר' הנשאר לאחר מיתה).

'הוי בה רב פפא: במאי, אילימא במעלה לה מזונות ומעלה לה מעה כסף לצרכיה, מאי טעמא דמאן דאמר לאחר מיתה קדוש' — והלא אף מחיים יש להקדש לחול. ודוקא לרבי מאיר מקשה, שסובר אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם אף על פי שבשעת ההקדש אינו ברשותו, אבל לרבי יוחנן הסנדלר אי אפשר להקדיש, כיון שמעשה ידיה לא באו לעולם. ואפילו באומר 'יקדשו ידיך לעושיהם', כיון שיכולה [לרב] לומר איני ניוזנית ואיני עושה, אינו ברשותו להקדישם. (עפ"י שער המלך — ערכין ו, כא. ולהרמב"ם מועיל באומר 'יקדשו ידיך' וכו').

רש"י ד"ה לעולם במעלה. משא ומתן בבאור דברי רש"י — ע' במהרש"א וקרני ראם; שער המלך סוף הלכות ערכין.

דף נט

'רב אדא בר אבהו סבר תקנו מזונות תחת מותר ומעשה כסף תחת מעשה ידיה' — נראה דוקא מעשה ידיה בצמר, אבל טוחנת ושאר מלאכות הבית — תחת מזונות הן. וכן משמע מלשון המשנה לקמן (סד): 'אם אינו נותן לה מעה כסף לצורכיה מעשה ידיה שלה. ומה היא עושה לו, משקל חמש סלעים...'. וכן מסתבר, שלא יזכה הכל במעה כסף. (חזון איש ע, א).

זכי קאמרה הכי מי מקדשה הא משעבדא ליה? — דאמרה לכי מיגרשה' — מקשים, הלא החשש הוא שמא תתגרש ותחזור אליו ואז ייאסרו מעשה ידיה עליו ולא יוכל להימלט מהאיסור, והרי כשהיא חוזרת אליו כל מעשה ידיה שתעשה משועבדים לו, ומדוע חל הגדר, מה הפרש בין מעשה ידיים של עכשיו שאין בכחה לאסרם מפני שעבודם, למעשה ידיה שלאחר כך, כשתחזור אליו? ונראה ששונה נדר מקנינים, שעיקר חלות הגדר הוא בשעה שנדר ולא אחר כך כשבא הדבר לעולם, הלכך כשבא לעולם אסור ממילא מפני חלות הגדר דמעיקרא שקדם לשעבוד. (עפ"י שערי שמועות)

'שדה זו שאני מוכר לך לכשאקנה ממך תיקדש מי לא קדשה' — לכאורה צריך ליתן טעם, כיון שסוף סוף אין קדושה חלה אלא לאחר שלקחה, ובין הקדשו לחלות ההקדש אינה שלו, מדוע אין זה נחשב דבר שלא בא לעולם? ועוד, משמע שאין יכול לחזור בו, ואם לא חל ההקדש עד לאחר שלקחה למה לא יוכל לחזור, למאן דאמר המקדיש לאחר ל' יכול לחזור, [וכאן עדיף כיון שאינה שלו קודם חלות ההקדש]?

לכן נראה שמקדיש את גוף השדה מעכשו ומשאיר פירותיה עד שיקחנה, ומוכר ללוקח פירות עד שיקחנה. אך כיון שביד הלוקח לסרב למכור לו, נחשב כיש לו קנין הגוף עד שימכור, אבל כשמכר נמצא שלא היה לו אלא קנין פירות עד לאותה שעה. (עפ"י חזון איש עא, יד)